

Euroskepticismus a Občanská demokratická strana: stranická platforma?

Lenka Ryjáčková

Lenka Ryjáčková (1986) je studentkou Ústavu politologie FF UK, kde studuje navazující magisterský obor Politické teorie a současné dějiny. Věnuje se především teoriím politických stran, zejména organizaci a ideologickému vymezení českých politických stran a jejich vztahu k evropské integraci. Tématu studie se autorka věnovala ve své bakalářské práci.

Posudky:

PhDr. Radek Buben (Ústav politologie FF UK)

PhDr. Petr Just, Ph.D. (Institut politologických studií FSV UK)

Obsah:

1	Úvod.....	2
2	Pojem euroskepticismus	3
2.1	Kritická reflexe dosavadních typologií: vymezení a vývoj Občanské demokratické strany	5
2.2	Euroskepticismus jako dynamický fenomén.....	6
2.3	Euroskepticismus jako nástroj politického boje.....	8
3	Politická strana a její struktura	9
3.1	Organizační hierarchie: mocenská mapa.....	9
3.1.1	Vedení strany.....	9
3.1.2	Členové strany - kolektivní a selektivní benefity.....	10
4	Organizační reflexe členství v Evropské unii	11
5	Ideologická reflexe členství v Evropské unii	12
5.1	Lisabonská smlouva	13
5.2	Vnitrostranické názorové štěpení.....	15
5.3	Fenomén „subskupin“	16
5.4	Názorový proud versus institucionalizovaná platforma.....	18
6	Závěr.....	18

Abstrakt:

Studie pojednává o euroskepticismu, který popisuje jako dynamický fenomén stranického a vnitrostranického boje. Kriticky tak reflektuje dosavadní klasifikační typologie postojů politických stran k Evropské unii a evropské integraci. Práce na příkladu Občanské demokratické strany (ODS) poukazuje na dynamické faktory, které ovlivňují formování stranického názoru. Důraz je kladen na vnitrostranickou strukturu organizace v souvislosti s organizační a ideologickou reflexí evropské tematiky. Vnitrostranická struktura je tak jedním z hlavních faktorů, které ovlivňují proces formování politických názorů strany. Práce se také pokouší zodpovědět otázku, zda euroskepticismus v ODS způsobí institucionalizaci stranické platformy a jaké má ve straně zastoupení.

Abstract:

The study deals with Euroscepticism as a dynamic phenomenon of party and intraparty system. The paper in this way brings the critical reflection of recent classification typologies regarding a position of political parties to the European Union and the European integration. Dynamic factors which influence molding party opinion are pointed out on the Civic Democratic Party (ODS). The study impacts on the intraparty structure within the context of the organization and ideological reflection of the European issue in the organization. The intraparty structure is shown as an important key to understanding process of forming policy. The question, there appears, is if Euroscepticism in the ODS will be the cause of an institutionalization of a party basis inside the party and which representation it can have.

Klíčová slova:

euroskepticismus, Občanská demokratická strana, politická strana, organizace, stranická platforma, názorový proud, stranická soutěž

1 Úvod

Snaha o typologizaci politických stran na základě jejich kritiky či pochybách o evropském projektu představuje fenomén, který se v politické vědě objevuje de facto po podpisu Maastrichtské smlouvy (1992). Pojem euroskepticismus je na počátku běžně užívaný v médiích a neoborných debatách a až poté se stále více stává diskutovaným v rovině odborné. Na akademickém poli byl pojem poprvé více popsán politologem Paulem Taggartem v roce 1998 a prakticky od této doby se začínají objevovat první studie zabývající se tímto jevem. Taggart euroskepticismus definoval jako „*vyjádření myšlenky kvalifikované opozice, stejně jako myšlenky obsahující nekvalifikovanou a celkovou opozici vůči procesu evropské integrace*“.¹ Původní význam řeckého slova skepticismus zní „*zásadní nedůvěřivost, pochybovačný postoj*“.² Je zřejmé, že představit si pod pojmem euroskeptický něco konkrétního, jasně definovatelného, je přinejmenším obtížné, což dokazuje řada dosavadních prací – konceptů a typologií, které se snaží fenomén vymezit, ukotvit. Již početnost přístupů je důkazem problematičnosti a nejasného obsahu definovaných kategorií. Mezi jejich nejznámější autory patří P. Taggart a A. Szczerbiak, P. Kopecký a C. Mudde, Ch. Flood, N Conti, v české politické vědě L. Kopeček, P. Kaniok či V. Havlík.

Dané typologie mají své limity a lze je kriticky analyzovat. Ale i kdyby se podařilo jednoznačněji terminologicky postihnout postoje politických stran k evropskému projektu, zásadní spornou otázkou pro zmíněné typologie snažící se definovat fixní kategorie je dynamičnost prostředí, ve kterém se strany pohybují.

Vyjděme tedy z nového pohledu, který euroskepticismus představuje zejména jako nástroj politického boje, kdy je jeho obsah závislý na mnoha proměnných, jako je vnější politické prostředí, pozice ve stranickém systému, názorové postoje členů, organizační struktura strany, mocenské pozice uvnitř strany, individuální potřeby a strategie.

1 TAGGART, P.: A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party System. *European Journal of Political Research*.

2 Skepticismus. In REJMAN, L.: Slovník cizích slov, s. 348.

Pro tyto úvahy je nutné zaměřit se nejen na stranický systém a vazby politických stran, ale i na samotné politické strany představující organizace tvořené soubory jednotlivců a skupin. Teprve tehdy, pokud strana nebude vnímána jen jako *black box*, můžeme postihnout stranickou politiku a formulování určitého postoje.

V českém stranickém systému je za euroskeptickou stranu označována Občanská demokratická strana (ODS). Tato vazba je čím dál diskutovanější nejen v mediální a politické sféře, ale i na poli akademickém. Analýza euroskeptického postoje u tzv. strany hlavního proudu či dokonce u vládní politické strany je pro některé autory obtížně uchopitelná (např. P. Taggart vždy spojoval euroskeptické strany s okrajem stranického spektra). Označování ODS za euroskeptickou je tak schematické a nedostatečné. Analyzujeme-li názorový postoj Občanské demokratické strany k evropské integraci, je možné identifikovat určitá názorová období a jejich mezníky – tedy vývoj v jejích postojích. Lze tak ukázat, že názory strany nejsou neměnné (jsou ovlivněny již zmíněnými faktory), a proto jakákoliv jejich dlouhodobá kategorizace je neudržitelná.

Zajímavým fenoménem, který je nutné při analýze ODS zvažovat, je možnost existence platformy a frakcí. V této otázce se závislou proměnnou stává institucionalizace politické strany³, tedy míra centralizace či decentralizace, která udává možný prostor pro působení názorového proudu, který se odlišuje od proudu hlavního.

Cíl práce

Cílem předkládané práce „*Euroskepticismus a Občanská demokratická strana: stranická platforma?*“ je snaha poukázat na neudržitelnost kategorizace postojů k evropské integraci v delším časovém horizontu, v našem případě konkrétně na definici euroskepticismu. Na základě kritické reflexe se pokusíme definovat euroskepticismus coby názorový proud či postoj představující nástroj stranického i vnitrostranického vymezování a boje, jenž je tak dynamickým fenoménem měnícím se v důsledku štěpení postojů k evropské integraci. Snahou bude zhodnotit relevanci jednotlivých nezávislých proměnných určujících dané změny. Proměnnými mohou být: organizační struktura strany, mocenské pozice vně i uvnitř strany, vymezování se ve stranické soutěži, individuální zájmy a strategie členů strany.

Hypotéza, jejíž platnost bude ověřována, zní: *Stranický euroskepticismus nelze popisovat jako neměnnou kategorii, a to díky vnějšímu i vnitřnímu prostředí, ve kterém se politická strana nachází. Euroskepticismus představující názorový proud je formován jako nástroj stranického i vnitrostranického vymezování a boje. Představuje tak dynamický fenomén měnící se v důsledku štěpení postojů k evropské integraci.*

2 Pojem euroskepticismus

Pojem *euroskepticismus* převzal z mediální sféry, kde byl pojem nejčastěji skloňován, politolog Paul Taggart v roce 1998 a pokusil se o jeho jasnou akademickou definici. Prakticky až od tohoto období můžeme sledovat první zpracované studie zabývající se postoji

³ Institucionalizace (termín používaný zejména v sociálních vědách pro označení procesu, kdy se např. pojem či způsob chování stává pevně spojeným s organizací či sociálním systémem) „subtěles“ uvnitř politických stran představuje poté „nejvyšší stupeň“, který ukazuje na názorovou pluralitu uvnitř stran. Tímto tématem se zabývá například ve své práci A. Panebianco: *Political parties: organization and power*, F. Boucek: *The Structure and Dynamics of Intra-Party Politics in Europe* či M. Maor: *Parties, Conflicts and Coalitions in Western Europe. Organisational determinants of coalition bargaining*.

politických stran k evropskému projektu se snahou popsat je a kategorizovat (P. Taggart a A. Szczerbiak, P. Kopecký a C. Mudde, Ch. Flood, N Conti).

Již samotná početnost dosavadních typologií poukazuje na problematičnost definovat postoje politických stran, a vytvořit tak jasnou kategorizaci. Pro naši analýzu není nutné zabývat se konkrétními typologiemi a definicemi⁴. Základní premisou je, že typologie se pokouší vytvořit obecné a neměnné definice postojů stran k evropské integraci, a na jejich základě strany kategorizovat.

Nejinak tomu je s pojmem euroskepticismus. P. Taggart ho definoval jako „vyjádření myšlenky kvalifikované opozice, stejně jako myšlenky obsahující nekvalifikovanou a celkovou opozici vůči procesu evropské integrace“⁵. Definici však posléze přepracoval nejen sám Taggart, ale každý autor zabývající se kritickým postojem k evropskému projektu si vytvořil své pojmosloví a definici. Můžeme se tak setkat s pojmy tvrdý a měkký euroskepticismus, euroodmítači, europesimisté či revizionisté⁶. Ačkoliv je euroskepticismus nejskloňovanějším označením jak v akademické, tak i veřejné – mediální sféře, snaha o jednoznačnou definici pojmu nebyla doposud úspěšná.

Původní význam řeckého slova skepticismus zní *zásadní nedůvěřivost, pochybovačný postoj*⁷. Proto je již z podstaty slova chybné pojmenovávat odmítavý postoj evropské integrace za *euroskeptický*, či se ho pokusit specifikovat pojmem *tvrdě euroskeptický*. Tedy již samotné pojmosloví je zavádějící.

Sama ODS se označení euroskeptická strana brání a označuje ho za chybné. Pro pojmenování svého postoje k evropské integraci přišla s označením eurorealistická strana. Pojem začal být častěji skloňován v roce 1999, avšak poprvé byl použit předsedou strany V. Klausem již v roce 1994 v rozhovoru pro časopis *The Economist*⁸. Postoj má vystihnout, že „*ODS byla vždy v širokém smyslu proevropskou stranou. Oproti tomu byla však ODS také vždy stranou, která se k EU stavěla realisticky a za východisko evropské integrace vždy považovala národní stát a jeho zájmy.*“⁹ A ačkoliv podle slov J. Zahradila – „*nenechme si proto nalepit nálepku „antievropanů“ nebo „euroskeptiků“. Tyto nálepky jsou bezcenné, jsou bezobsažné a musíme se jich samozřejmě jednu pro vždy zbavit*“¹⁰ – označení nemají význam, v politické soutěži jsou velmi často používána na úkor vědeckých termínů. Jak podotýká R. Tiersky, euroskepticismus a jeho blízké koncepty jsou spíše žurnalistickou všední nálepkou než formální politickou teorií. Tyto kategorie totiž nejsou pevně zasazeny a uzavřeny.¹¹

4 Více o typologiích a jejich autorech. In HAVLÍK, V., KANIOK, P. (eds.): *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*.

5 TAGGART, P.: A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party System. *European Journal of Political Research*. s. 364.

6 Definice jednotlivých pojmů. In HAVLÍK, V., KANIOK, P. (eds.): *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*.

7 Skepticismus. In REJMAN, L.: *Slovník cizích slov*, s. 348.

8 KLAUS, V.: Vaclav Thatcher: the Czech Republic. *The Economist*, s. 14-15.

9 FAJMON, H.: *ODS a její místo v Evropském parlamentu* [online]. Portál <www.fajmon.eu>. 31.3.2004. [cit. 2009-04-03].

10 ZAHRADIL, J. Projev stínového ministra zahraničních věcí. In *XVI. kongres ODS: Společně k vítězství, společně pro lepší život – sborník* [online], 2005. s.92. [cit. 2009-04-03].

11 TIERSKY, R.: *Introduction: Euro-skepticism and "Europe"*. s. 3.

2.1 Kritická reflexe dosavadních typologií: vymezení a vývoj Občanské demokratické strany

Dosavadní přístupy definovaly euroskepticismus jako pojem spojený se stranickým systémem či se stranickými rodinami. První typologii spojující euroskepticismus s fenoménem stranického systému definovali P. Taggart a A. Szczerbiak. Pojem euroskepticismus vymezili do dvou kategorií odlišujících se na základě hloubky a míry nesouhlasu – tvrdý a měkký euroskepticismus¹². Původní typologie však byla na základě kritické reflexe, poukazující zejména na široce definovaný měkký euroskepticismus a na nejasné oddělení obou kategorií, revidována¹³. Občanská demokratická strana byla autory zařazena mezi stranu měkce euroskeptickou. Teorie tímto přístupem však nereflektuje názorová období, která jsou ve straně patrná.

Prvním obdobím je počátek devadesátých let spojený s heslem „návrat do Evropy“, kdy normativní pojetí přistoupení k evropskému projektu implikovalo nekritický postoj ODS. Strana přijímala obecné pozice k možnosti členství v Evropské unii. Významnou pozici již od počátku formování stranického postoje měl V. Klaus, předseda strany a premiér.

Druhé období lze vymezit rokem 1999, kdy sílí kritická pozice strany. O čemž svědčí nejen tři ideové konference strany (1999¹⁴, 2000¹⁵, 2001¹⁶) nesoucí se na vlně obhajoby národních zájmů, obavy z vývoje EU, zdůrazňování jádra integrace v jednotném vnitřním trhu a debaty o nevýhodách EU. V rámci III. Ideové konference byl zveřejněn *Manifest českého eurorealismu*¹⁷. Právě tento dokument je „nejvíce skeptickým prohlášením k evropské integraci vytvořeným hlavní politickou stranou ve střední Evropě po roce 1989“¹⁸. Jde o text zabývající se aktuálním a budoucím stavem EU, východním rozšířením, vztahem ČR a EU a alternativami vstupu do EU. „*Mohou nastat okolnosti, které našemu vstupu do EU zabrání, ať už naším vnitřním, či naopak vnějším rozhodnutím*“¹⁹. Dokument zmiňuje strategický význam vstupu ČR do Unie, rozpracovává však i hlouběji výhrady ke členství a nastiňuje, jakou EU prosazovat. „*Proto bude třeba pečlivě sledovat další vývoj a posuzovat jej vždy prizmatem českých národních zájmů.*“²⁰

Třetí období lze datovat od roku 2006, tedy obdobím po parlamentních volbách. Jisté zmírnění kritičnosti postojů ODS však lze zaznamenat již od roku 2003, kdy V. Klaus odchází z vedení strany. V roce 2003 se uskutečnila IV. Ideová konference s názvem *Když do EU, tak s ODS*, po které následovaly volby do Evropského parlamentu. Přesto však nelze období srovnávat s optimistickým přístupem první poloviny 90. let. ODS zastává v tomto období nutnost suverenity státu v klíčových oblastech (fiskální politika, sociální systém atd.), posilování

12 Měkký euroskepticismus definovali jako „nahodilou nebo kvalifikovanou opozici vůči evropské integraci“ a tvrdý euroskepticismus jako „striktní odmítnutí celého projektu evropské politické a ekonomické integrace a opozici ke vstupu nebo setrvání vlastní země v EU“.

13 Revidované znění: Tvrdý euroskepticismus – principiální opozice k projektu evropské integrace ztělesněného v EU, jenž je založen na předání nebo přenesení pravomoci na nadnárodní instituci jakou je EU. Měkký euroskepticismus – absence principiální námitky proti projektu evropské integrace, jež přenáší pravomocí na nadnárodní instituci, jakou je EU. V politice strany je ale přítomna opozice proti stávající či plánované trajektorii EU založené na dalším rozšíření pravomocí EU.

14 I. Ideová konference. *Co dělat se zemí, kde se již dlouho nevládne?* – sborník [online].

15 II. Ideová konference. *Svobodný prostor svobodným občanům* – sborník [online].

16 III. Ideová konference. *Deset let Občanské demokratické strany* – sborník [online].

17 ZAHRADIL, J. – PLECITÝ, J. – ADRIÁN, P. a BEDNÁŘ, M.: *Manifest českého eurorealismu* [online]. 2001.

18 HANLEY, S.: *The New Right in the New Europe. Czech transformation and right-wing politics, 1989-2006*. s. 198.

19 ZAHRADIL, J. – PLECITÝ, J. – ADRIÁN, P. a BEDNÁŘ, M.: *Manifest českého eurorealismu* [online]. 2001.

20 Tamtéž.

euroatlantického prostoru, udržení liberálního trhu, reformy strukturální politiky. K plánované evropské ústavní smlouvě se staví kriticky a na 17. kongresu ODS v roce 2006 přijme usnesení zakazující všem politikům ODS předávat další kompetence ČR na úroveň Evropské unie a rozšiřovat rozsah evropské agendy schvalované kvalifikovanou většinou.²¹ V koaliční smlouvě (prosinec 2006)²² a v programovém prohlášení vlády (leden 2007)²³ je opět zmíněna nutnost realistické politiky bez další hlubší kritiky. M. Topolánek podepisuje v prosinci 2007 Lisabonskou smlouvu a klade důraz bez další hlubší kritiky na strategický význam přijetí dokumentu.

Vymezená definice euroskepticismu Taggarta a Szczerbiaka je tak již při obecném pohledu na reálnou politiku a názorový vývoj politické strany zpochybnitelná a neaplikovatelná.

Na Taggartovu a Szczerbiakovu typologii navázalo mnoho autorů ať již s pozitivním přístupem (z typologie vyšli Ch. Flood či N. Conti) či kritickým (P. Kopecký a C. Mudde). Podle Kopeckého a Muddeho postoj strany k evropské integraci pramení ze stranické ideologie a je proto neměnným. Liberální strany jsou pokládány za modernizační a proevropské, strany konzervativní za národní a euroskeptické. ODS jako liberálně konzervativní strana zmíněný obecný koncept liberální versus konzervativní strany narušuje a jako spíše liberální strana označovaná za euroskeptickou se zcela vymyká.

Typologie, které navázaly zejména na Taggartův či Muddeho koncept, byly postupně rozšiřovány specifikací pojmů či zaváděním nových kategorických pojmů, a snažily se tak pokrýt celé názorové spektrum. Tyto snahy však ještě nejsou u konce, poněvadž se stále můžeme setkávat s novými definicemi a žádná z těchto typologií není stále obecně používanou pro klasifikaci politických stran. Tyto argumenty přispívají k tezi, že pro definice euroskepticismu je nutný jiný přístup.

2.2 Euroskepticismus jako dynamický fenomén

I kdyby se podařilo jednoznačněji terminologicky postihnout postoje k evropské integraci, zásadním „problémem“ pro typologie snažící se definovat fixní kategorie je dynamičnost prostředí, ve kterém strany působí. Podle S. Hanleyho jsou „*postoje k evropské integraci více než jen součástí pevné ideologie. Postoje také reflektují tlak, opoziční či vládní podněty a nutnost reprezentovat a uspokojit společenské a volební zájmy voličů*“.²⁴ Lze tak vymezit tři hlavní dynamické faktory, na které strany musí jak ideologicky, tak organizačně reagovat.

Prvním faktorem, který působí na politické strany, je samotný **vývoj procesu evropské integrace**, potažmo změna podoby Evropské unie. Pojem euroskepticismus tak v současné době má jiný význam než dříve. Posouvá se tak *měřítka* a kritika vůči současné podobě EU by před několika lety neměla opodstatnění. Na základě samotného členství v Evropské unii jsou strany ovlivňovány tzv. procesem europeizace²⁵.

21 Usnesení XVII. Kongresu ODS. In *XVII. kongres ODS – sborník* [online]. 2006. s. 120. [cit. 2009-04-03].

22 *Koaliční smlouva uzavřená mezi ODS, KDU-ČSL a Stranou zelených dne 28. prosince 2006* [online]. Portál <www.vlada.cz>. [cit. 2009-04-03]

23 *Programové prohlášení koaliční vlády ODS, KDU-ČSL a Strany zelených* [online]. Portál <www.ods.cz>. 18. 1. 2007. [cit. 2009-04-03].

24 HANLEY, S.: *The New Right in the New Europe. Czech transformation and right-wing politics, 1989–2006*. s. 210.

25 Více k tématu europeizace LANDRECH, R.: *Europeanization and European Parties. Towards a Framework for Analysis*. DANČÁK, B. – FIALA, P. – HLOUŠEK, V.: *Europeizace: pojem a jeho konceptualizace*.

Druhým faktorem je **stranický systém a jeho proměny**. Strana musí reflektovat změny v rozložení politických sil. Postavení politické strany ve vládní či opoziční roli lze na základě změny jejích postojů viditelně identifikovat. Jak poznamenává L. Kopeček, „*modifikaci postoje po přechodu z opozice do vlády prodělalo v minulosti více maistreamových catch-all stran v západní Evropě.*“²⁶ Vládní strany jsou díky exekutivní moci více „napojeny“ na evropskou politiku – např. účast v Radě ministrů, kde vyjednáváním a nutností kooperace vznikají mnohé kompromisy. Opoziční působení Občanské demokratické strany, 1998–2002 teoretické a 2002–2006 i faktické, se od teorií neliší.

Povolební vyjednávání a formování koaličních smluv se může promítnout do postoje stran ve formě ústupků, přičemž rámec spolupráce je určen šíří a obecností smlouvy. Po volbách do Poslanecké sněmovny, 2. – 3. června 2006, začala vítězná ODS formovat koaliční vládu s KDU-ČSL a Stranou zelených. Koaliční smlouva byla však v otázce Evropské unie velmi obecná a nezavazovala politické strany ke konkrétní politice. Vedení ODS však často „omlouvalo“ své kroky na základě nutnosti plnit koaliční závazky.²⁷

Vznik nové ideologicky blízké politické strany je jevem, který je třeba v souvislosti se stranickým systémem také zmínit. Názory ODS se vůči Evropské unii vyostřily nejvíce po tzv. sarajevském atentátu (listopad 1997)²⁸ a následných předčasných volbách do Poslanecké sněmovny. „*Tzv. Kosovská krize, která nastala, se stala „katalyzátorem radikalizace.*“²⁹ Faktorem, který mohl ovlivnit postoj ODS, byl vznik nové politické strany Unie svobody. Strana vznikla z názorové platformy ODS a profilovala se jako pravicová proevropská strana³⁰. Za kritičtější pozicí ODS právě od roku 1998/1999 tak lze vidět vymezování se – odlišení se – od nového subjektu stranického systému. Skutečnost lze doložit slovy V. Klause, která pronesl na I. Ideové konferenci ODS v roce 1999: „*[A]lespoň implicitně musí být vymezení ODS na naší politické scéně z této konference a po této konferenci zřejmé. (...) Pokusme se jasně vymezit i vůči pouze vnějškové pravicovosti Unie svobody a vůči jejímu až příliš utilitárnímu přístupu k naší realitě.*“³¹

Třetím dynamickým faktorem je **situace uvnitř samotné politické strany**. Euroskepticismus představuje názorový proud, který je utvářen uvnitř politické strany a je ovlivňován mnoha proměnnými faktory – např. názorové postoje členů strany, organizační struktura strany, mocenské pozice uvnitř strany, individuální potřeby a strategie, střety mezi jednotlivými členy či skupinami uvnitř strany.

Podle prof. K. Featherstona jsou však faktory vzájemně propojeny a mohou působit společně. To způsobuje jejich obtížné rozeznání a tak definování příčiny změny ve stranickém chování.³²

26 KOPEČEK, L.: Euroskeptici, euroentuziasté, eurofobové – jak s nimi pracovat? Politologický časopis. s. 248.

27 M. Topolánek během interpelací k podpisu Lisabonské smlouvy řekl: „*Netvrdím, že jsem stoprocentně spokojen s jejím zněním jako předseda ODS, ale jako předseda vlády vám garantuji, že koaličně vyjednaný kompromis, a to je přece to, s čím jsem jel do Bruselu a do Lisabonu, byl naplněn tak, jak jsme se nakonec v této konstelaci, v této koaliční vládě byli schopni dohodnout a.*“ In: TOPOLÁNEK, M. *Ústní interpelace. Poslanecká sněmovna PČR* [online]. Portál <www.psp.cz>. 25. 10. 2007. [cit. 2009-04-03].

28 STRAŠÍKOVÁ, L.: *Tzv. "sarajevský atentát" odstartoval zatím největší politickou krizi v ČR* [online]. Portál <www.ct24.cz>. 28.11.2008. [cit. 2009-04-03].

29 HANLEY, S.: *The New Right in the New Europe. Czech transformation and right-wing politics*. s. 196.

30 *Volební program Unie svobody 1998* [online]. Portál <www.magnetpro.cz>. 1998. [cit. 2009-04-03].

31 KLAUS, V. *Úvodní projev předsedy ODS na ideové konferenci* [online]. Portál <www.klaus.cz>. 29.5.1999. [cit. 2009-04-03].

32 JOHANSSON, K. M. – RAUNIO, T.: *The Awkward Question. Party Approaches to European Integration in Finland and Sweden*. s. 3.

2.3 Euroskepticismus jako nástroj politického boje

Pojem euroskepticismus je nejčastěji skloňován při označování názorů politických aktérů či vymezení se vůči nim (*labeling*). Vymezit se, jednoduše definovat svůj postoj vůči politickému protihráči je důležitým nástrojem politického boje, se kterým se setkáváme v každodenní politice. A tak jako se strany vůči sobě vymezují na poli ekonomickém, sociálním či environmentálním, tématika evropské integrace je stejnou kategorií. Jak napsal Petr Nečas (ODS) ve svém článku: „*ODS se musí zřetelně vymezit vůči stávající vládní koalici.*“³³ Či již citovaná slova V. Klause: „*[A]lespoň implicitně musí být vymezení ODS na naší politické scéně z této konference a po této konferenci zřejmé.*“³⁴

Euroskepticismus či eurooptimismus se staly nálepkou (*label*) pro identifikaci a vyjasnění pozice stran. Podle L. Neumayer je „*[n]álepka „euroskepticismus“ a jeho nesčetné varianty („eurokriticismus“, „europesimismus“) politiky používána k definování svých pozic v politickém prostoru a k diskvalifikaci svých konkurentů.*“³⁵ Neumayer vychází z prací Pierra Bourdieua, podle kterého hlavním motivem stojícím za stranickou pozicí k evropské integraci je odlišení se od soupeřů. „*Bude-li euroskepticismus zvažován spíše než analytický pojem jako nástroj politické klasifikace, objasní to nově dynamičnost stranických pozic v evropských otázkách.*“³⁶

Důležitá je v této otázce teoretiky často opomíjená vazba mezi strategií a ideologií. Jak připomíná A. Downs, tradiční modely strategií politického chování zdůrazňují soutěž politických stran a s tím souvisí změna jejich pozic na určité otázky.³⁷ Ideologie strany se stává přirozeně hlavním nástrojem politického boje, se kterým politické strany strategicky manipulují. Spojení strategie a ideologie můžeme více pozorovat ve stranickém systému zemí východní a střední Evropy, poněvadž západní politické strany jsou již více profilované, tedy ideologicky vymezené.³⁸

Na české politické scéně jsou ODS a Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) obecně reprezentovány jako strany s kritickým pohledem na Evropskou unii. Strany nemají v této otázce potřebu vzájemného vymezení zejména díky jasně odlišné ideologii stran, na základě které se orientuje i elektorát. Česká strana sociálně demokratická (ČSSD) jako druhá nejsilnější politická strana s potenciálem oslovit stejné voliče jako ODS je zřejmým politickým soupeřem Občanské demokratické strany. Ačkoliv se strany vymezují svou sociální a liberální politikou, v otázce evropské integrace ideologie neimplikuje pozici strany. ČSSD se profiluje jako strana proevropská a ačkoliv se téma EU dosud nestalo např. hlavním konfrontačním předmětem předvolební kampaně, strany se na otázce evropské integrace od sebe profilovaly.

Pro zodpovězení otázky proč a jak dochází k formulování postoje k evropské integraci a jeho změnám však nestačí vyjít z definice euroskepticismu jako nástroje politické klasifikace. Je nutné se podívat na vnitřní strukturu strany, tedy tam, kde je politika vytvářena. Politickou stranu nelze vnímat jen jako *black box*, ale jako organizaci tvořenou soubory jednotlivců.

33 NEČAS, P.: *Listopadové teze k budoucímu směřování ODS* [online]. Portál <www.ods.cz>. Listopad 2002. [cit. 2009-04-03].

34 KLAUS, V.: *Úvodní projev předsedy ODS na ideové konferenci* [online]. Portál <www.klaus.cz>. 29. 5. 1999. [cit. 2009-04-03].

35 NEUMAYER, L.: Euroscepticism as a political label: The use of the European Union issues in political competition in the new Member States. *European Journal of Political Research*. s. 22.

36 Tamtéž. s. 1.

37 STEENBERGEN, M. – SCOTT, D. J.: *Contesting Europe? The salience of European integration as a party issue*. s. 166.

38 HANLEY, S.: *The New Right in the New Europe. Czech transformation and right-wing politics, 1989–2006*. s. 213.

3 Politická strana a její struktura

Politická strana představuje typ organizace. Organizaci lze podle Jana Kellera, významného českého sociologa, definovat jako „*uměle ustanovený sociální útvar vybavený formalizovanými procedurami za účelem mobilizace a koordinace kolektivního úsilí k dosažení stanovených cílů.*“³⁹ Politická strana daná „kritéria“ vymezení organizace splňuje.

Pro organizace jsou důležitá daná pravidla (stanovy politických strany se v průběhu jejich vývoje významně nemění) i role jednotlivců (strana by bez svých členů byla jen prázdnou formou). U politické strany je však obzvláště patrná její interakce s okolím (s voliči, s ostatními politickými stranami zejména při politickém boji, ale i s mezinárodní scénou atd.). Podle Giovanni Sartoriho: „*Ať je organizační – formální a neformální – uspořádání stany jakékoliv, strana je úhrnem jednotlivců, kteří vytvářejí nejrůznější soupeřící skupiny.*“⁴⁰ Pro pochopení formulování euroskeptických postojů uvnitř strany je proto nezbytné zaměřit se jak na organizačně jasně definovaná formální pravidla, která určují strukturu a podobu organizace, tak také na neformální jevy, jakými jsou např. osobní zájmy jednotlivce, rozdílnost názorů.

3.1 Organizační hierarchie: mocenská mapa

Organizační hierarchie politické strany vzniká kvůli technickým potřebám strany – vnitřní dělba práce, ale také z důvodů politických – stranická kontrola.⁴¹ Podle A. Panebianca je zásadní, že, „*[v]šichni lidé spojení s politickou stranou se nacházejí ve vzájemných konkurenčních vztazích. I zde aktéři bojují se svými názory o relativní vliv, což vytváří hybnou sílu stranického života.*“⁴² Politická strana je tak tvořena stabilní hierarchickou strukturou vedení strany a členové - ale zároveň v ní probíhá neustálý mocenský boj, který způsobuje dynamičnost uvnitř stany.

3.1.1 Vedení strany

Nejvýraznější osobou politické strany je její předseda. Významným výkonným orgánem je grémium strany, které tak má nejvíce prostoru a kompetencí k ovlivnění stranické politiky. Přesto je patrné, že např. v otázce evropské integrace nejsou členové grémia těmi, kteří by tuto politiku zásadním způsobem názorově formovali. Pokud se pokusíme dohledat konkrétnější prohlášení či články místopředsedů strany a předsedů klubů ODS k tématice evropské integrace, mnoho jejich příkladů nenajdeme. Důvodem je jistě i fakt často velkého počtu ministrů ve vedení strany, kteří jsou tak zaneprázdněni svou agendou. Spíše tak převládají autorské články s tématy blízkými oblasti zájmu dané osoby či zabývající se organizační otázkou strany.

Dostáváme se tak ke skutečnosti, že ve straně musí existovat skupina osob či nějaký další lídr, který formuluje postoj strany k evropské integraci. Tuto tezi lze podložit A. Panebiancovo vymezením tzv. neurčitých oblastí (*zones of uncertainty*)⁴³. Jde o oblasti stranické činnosti,

39 KELLER, J.: *Sociologie byrokracie a organizace*. s.13.

40 SARTORI, G.: *Strany a stranické systémy*. s. 79.

41 PANEBIANCO, A.: *Political parties: organization and power*. s. 13.

42 MAOR, M.: *Parties, Conflicts and Coalitions in Western Europe*. s. 1.

43 Koncept „zones of uncertainty“ vypracoval Michel CROZIER a mnoha autory byla později rozvíjena.

kteří nejsou „spravováni“ předsednictvím strany, a představují tak zdroj organizační moci ve straně. Ti, kteří oblasti kontrolují, drží „trumfovou kartu“ ve vnitřních mocenských hrách a stranický lídr s nimi musí jednat. Zón můžeme definovat ve straně mnoho – a i na nejnižší stranické úrovni lze identifikovat tyto malé oblasti. Autor však definuje šest faktorů zásadních pro činnost politické strany.⁴⁴ V případně evropské integrace bychom mohli mluvit o faktoru schopnosti, tedy o moci odborníka. Ten obecně disponuje speciální znalostí získanou ze zkušenosti z vnitřních či vnějších politicko-stranických otázek. Jde o základní zdroj stranické moci, poněvadž podle autora panuje přesvědčení, že ztráta určité odbornosti by mohla stranu poškodit.⁴⁵ Odborníkem na evropskou integraci v ODS bychom mohli podle slov M. Topolánka na kongresu ODS v roce 2002 označit aktuálně Jana Zahradila, předsedu poslaneckého klubu ODS v EP. „*Sdíílím všechny naše výhrady a tušené i netušené dopady našeho vstupu a nemíním Honzovi Zahradilovi fušovat do řemesla.*“⁴⁶ Po volbách do poslanecké sněmovny v roce 2006 bylo možné za lídra evropské politiky v ODS označit Alexandra Vondru, místopředsedu vlády pro evropské záležitosti a senátora. Ačkoliv byl po jmenování označován za politika, který by měl názorově mírnit dosavadní kritičnost ODS, jeho vládní funkce byla však málokdy, jak vyplynulo z uskutečněných rozhovorů, dáována do vztahu s politikou strany. Jan Zahradil působící od roku 2004 v Evropském parlamentu tak svůj vliv na vnitrostranickou politiku zmenšil. Přesto byl a je stále mnoha členy a odborníky označován za specialistu na evropskou integraci ve straně.

Pro oblast neurčitých oblastí však platí důležitá skutečnost. Z centra politické organizace vychází formální i neformální distribuce moci, která ovlivňuje jaké cíle a priority budou sledovány. Vedení strany má proto možnost určit, kdo bude lídrem určité oblasti. Hlubší vazba lídra na politiku strany pramení podle H. McCloskyho, emeritního profesora politologie, z jeho většího uvědomění, zodpovědnosti a potřeby hájit stranické pozice. Lídři tak mají oproti členům strany větší zájem rozvíjet a udržovat ideologické postoje.⁴⁷

Vliv politického vedení na politiku je tak zřejmý. V otázce evropské integrace lze v ODS rozeznat období, související s vedením V. Klause a M. Topolánka. V. Klaus měl personálně odlišné odborné zázemí. Převážně spolupracoval s lidmi z Centra pro ekonomiku a politiku (CEP) – Petr Mach, Marek Loužek, Jiří Weigl. M. Topolánek jmenováním méně kritického A. Vondry do vlády nastínil, kam se bude politika ODS v otázce evropské integrace ubírat. Spolupráce ODS s CEPem za působení M. Topolánka nepokračovala. Jan Zahradil coby expert na evropskou politiku byl výraznou osobou jak za vedení strany V. Klausem – byl stínovým ministrem zahraničních věcí, tak i M. Topolánkem – předseda klubu poslanců v EP. Jeho názory se však zmírnily, a proto si zásadně neodporují se současnější pragmatičtější politikou strany.

3.1.2 Členové strany - kolektivní a selektivní benefity

Vedení strany může tedy významně kontrolovat a ovlivňovat její chod a politiku. Na druhou stranu snahou předsedy strany je udržet konsensus mezi jejími členy. Jak řekl na kongresu ODS v roce 2008 M. Topolánek: „*Máme na řadu věcí rozdílný názor (...) ty příkopy (...)*

44 Neurčité oblasti: 1) schopnost, 2) vnější vztahy, 3) komunikace, 4) formální pravidla, 5) finance, 6) přijímání nových členů

45 PANEBIANCO, A.: *Political parties: organization and power*. s. 33-36.

46 TOPOLÁNEK, M. Quo vadis ODS aneb nový začátek. In *XIII. kongres ODS: Nabízíme pravici – sborník* [online]. 2002. s. 49. [cit. 2009-04-03].

47 MCCLOSKEY, H. – HOFFMANN, P. J. – O'HARA, R.: Issue Conflict and Consensus Among Party Leaders and Followers. *The American Political Science Association* [online]. 1960. [cit. 2009-04-03].

musíme společně zahrabat. To je to, co bych si přál a udělám pro to všechno“.⁴⁸ Vytváří se tak vzájemná vazba, kdy lídr očekává podporu členů strany – potřebnou zejména pro další zvolení na kongresu strany – a s tím související volnost pro své jednání. Za tuto podporu však členové strany očekávají určité benefity, které strana pro zajištění participace svých členů na chodu organizace musí poskytnout. A. Panebianco vymezuje kolektivní benefity související s ideologickými cíly a identitou strany a selektivní benefity v podobě materiální či personální.⁴⁹

Členy strany tak lze na základě této definice rozdělit na tzv. věrné (*believers*) orientující se na kolektivní ideologické motivy, věnující se oficiálnímu cíli a protestující proti jeho potírání, a na tzv. kariéristy (*careerists*) orientující se na selektivní benefity. Tito členové mají největší potenciál konstituovat hlavní rozkoly ve straně.⁵⁰

Pro další analýzu je nutné rozdělit členy strany podle dalšího kritéria - na neaktivní a aktivní hráče. Tzv. neaktivní členové platí stranické poplatky a účastní se politických schůzí; členství ve straně chápou jako čest, které tak je symbolem postavení ve společnosti; tito členové využívají převážně kolektivní benefity. Činnost tzv. aktivistů se na základě časového rozvržení, obsahu i intenzity liší. Aktivní „jádro“ představuje malou skupinu, která participuje kontinuálně, a její aktivity umožňují fungování strany.

Pro fungování strany je důležitý předpoklad, že většina aktivistů představuje tzv. věrné, tedy ty, kteří se identifikují se stranou a jsou k její politice loajální. Tato skutečnost vysvětluje „*proč vždy existuje jakási přirozená většinová podpora mocenského vedení*“.⁵¹ Příkladem může být určitý názorový rozdíl mezi V. Klausem a M. Topolánkem, kdy se postoj strany v otázce evropské integrace určitým způsobem za jejich vedení modifikoval. Přesto si M. Topolánek v čele strany uchoval loajalitu většiny členů strany.

Ačkoliv lze identifikovat určité typy členů strany, v komparaci s vedením strany lze konstatovat, že členové jsou mnohem méně rozdělení a vyhranění než jejich lídři. Jak zmiňuje ve své práci H. McClosky, členové strany mají menší důvod odlišovat své názory od svých oponentů a jsou zároveň méně indoktrinováni.⁵² Tuto tezi se později pokusíme ověřit

4 Organizační reflexe členství v Evropské unii

O vlivu tzv. europeizačního procesu na politickou stranu jsme se již zmínili v souvislosti s nastíněním dynamičnosti prostředí, ve kterém se strana nachází (kapitola 1.2). Jedním z jeho dopadů je změna v organizační struktuře strany, poněvadž členství v Evropské unii rozšířilo komplexnost prostoru, ve kterém strana musí operovat. Již před vstupem ČR do Evropské unie tak vznikala nová kategorie stranických hráčů – evropských odborníků. V parlamentu byly ustaveny výbory pro evropské záležitosti, bylo nutné zvolit adepty na

48 TOPOLÁNEK, M.: Projev předsedy ODS po zvolení. In *19. kongres ODS* [online]. Portál <www.ods.cz>. 7.12.2008. [cit. 2009-04-03].

49 PANEBIANCO, A.: *Political parties: organization and power*. s. 22-24.

50 Tamtéž. s. 30.

51 Tamtéž. s. 30.

52 MCCLOSKEY, H. – HOFFMANN, P. J. – O'HARA, R.: Issue Conflict and Consensus Among Party Leaders and Followers. *The American Political Science Association* [online]. 1960. [cit. 2009-04-03].

europoslance, či si vybudovat kvalitní odborné zázemí.

Podle R. Landrecha vstup do Evropské unie mohl vytvořit nové mocenské rozvržení. Ve skutečnosti však na vnitropolitické rovině nepřinesl atraktivní politické příležitosti. Nedošlo ani k významnému rozšíření stranických specialistů na EU. Důvodem je určitá depolitizace tématu a oddělení tvorby evropské a domácí politiky, kdy se vytvořila politická aréna unijní a národní. Je tak posílen dojem, že Evropská unie je záležitostí zahraniční politiky, což dále prohlubuje nezájem členů politických stran a implikuje určitou autonomní oblast.⁵³

Názor ve větší míře potvrzuje i situace v ODS. Pozici klubu europoslanců lze srovnat s pozicí poslaneckého a senátského klubu. Europoslanci však mají větší autonomii, která se nejzřetelněji projevuje v jejich politických názorech, což plyne z jejich přímé neúčasti na národní zákonodárné moci. Europoslanci představují pro stranu užitečný informační zdroj o evropské politice, legislativním procesu atd. Přesto vedení politické strany jejich aktivitám nevěnuje velkou pozornost. Na druhé straně navzdory relativně malému vlivu europoslanců na domácí politiku, výběr kandidátů na tyto pozice sleduje určité zájmy, jak bylo například patrné z určité manipulace při sestavování kandidátky pro evropské volby 2009.⁵⁴ Tato skutečnost opět potvrzuje určitou snahu vedení strany ovlivnit své lídry ve zmiňovaných neurčitých oblastech a udržet určitý postoj strany k evropské tematice.

Odbornou oporu strany mohou tvořit také odborné organizace. Ačkoliv ODS ve svých stanovách ani stranických dokumentech nezmiňuje žádnou přidruženou či spřízněnou organizaci, určité napojení na Centrum pro ekonomiku a politiku, CEVRO a Mladé konzervativce je zřejmé. CEP je však spojen více s osobou V. Klause než s ODS, stejně jako liberálně-konzervativní Kulturně-hospodářská revue *Fragmenty* či euroskeptický Euportál spojený se jmény Petra Macha, Miloslava Bednáře, Benjamina Kurase. Ti se mimo jiné stali členy nové strany Strana svobodných občanů podporované V. Klausem.

5 Ideologická reflexe členství v Evropské unii

Názory ODS k evropské integraci či Evropské unii jsou označovány obecně za kritické, samotní členové je označují za realistické. Přesto se kritika konkrétních členů strany nedá označit za shodnou. Skutečnost pramení již z obecného faktu, že se členové strany odlišují svými profesními a zájmovými oblastmi a hierarchickým postavením ve straně (viz kapitola 2.1.2). Euroskepticismus tak má více podob co do svého obsahu, tak i intenzity prezentace.

Obecně lze identifikovat dva postoje. Pro jejich odstínění a srovnání použijme označení⁵⁵ euroskeptické – nevidící pozitivita v členství v EU – a eurorealistické – vidící možná pozitivita v členství v EU. Samotný předmět kritických názorů se však mezi členy liší a názorová reflexe vstupu ČR do EU tak má odlišnou povahu. Někteří vidí jako největší výstrahu možné oslabení atlantické vazby⁵⁶, jiní oslabování státu v ryze národních oblastech politiky (zdůrazňování

53 LANDRECH, R.: *Europeanization and national party organization: Limited but appropriate adaptation? Party Politics*.

54 Lídři ODS čelí kritice za „kamarádšofty“ při výběru eurokandidátů. 2009.

55 Při snaze pojmenovat konkrétní názory se opět setkáváme s problémem „pojmosloví“. Slova „euroskepticismus“ a „eurorealismus“ dávají smysl a nastiňují svůj význam jen při jejich použití vůči sobě (při vymezení).

56 STREJČEK, I.: "Podrobit a posléze podřít toto právo jakémusi „vyššímu evropskému principu“ může znamenat oslabení našeho zájmu číslo jedna: vazbě dosahující za

různých oblastí)⁵⁷ či v kritice ekonomické vize Unie.⁵⁸ Jasně názorové štěpení se začalo formulovat zejména nad reformní Lisabonskou smlouvou, ke které se všichni parlamentní politici ODS museli jasně vyjádřit při hlasování.

5.1 Lisabonská smlouva

Lisabonská smlouva se stala zatím nejvíce diskutovaným evropským aktem a názory členů ODS na jeho ratifikaci ukázaly vnitrostranickou názorovou pluralitu strany. Dalo by se říci, že jedna část členů se stavěla kriticky k obsahu Lisabonské smlouvy (LS) a jejím konsekvencím. Tento postoj vycházel z názoru, že Lisabonská smlouva se nijak obsahově neliší od odmítané euroústavy, a je tak pro Českou republiku stále nevýhodná.⁵⁹ Na druhé straně pragmatictější část členů sice též připouštěla nevýhody smlouvy pro ČR, ale na základě nutného kompromisu vůči vládní koalici a Evropskému společenství, kde neměla ČR ve svém odmítavém názoru spojence, byla pro ratifikaci smlouvy. Jak řekl M. Topolánek: „*Byl to těžký kompromis a ani já s tou smlouvou tak, jak je, přece nemohu být spokojen. Ale samotná schopnost ten kompromis najít a získat pro něho v dané chvíli 27 hlasů je cennější, než ten samotný text, o kterém se bavíme.*“⁶⁰ J. Zahradil: „*Potom je tedy třeba se soustředit na to, zdali je možné ještě něco otevřít, jestli můžeme něco změnit, nebo jestli máme být během našeho předsednictví těmi, kdo to zablokuje. Zablokování považuji za nepravděpodobné a česká vláda k tomu podle mého soudu nepřistoupí.*“⁶¹

Postoj části ODS se tak dal spíše označit za postoj vládní než stranický. Někteří členové strany v této souvislosti poukazovali na vzdalování se od ideologie strany a příslušných závazných dokumentů – program strany, politické prohlášení o nepřenesení pravomocí na evropskou úroveň z kongresu strany v roce 2006. H. Fajmon: „*Já jsem přesvědčen o tom, že Lisabonská smlouva je v rozporu s politikou a s volebním programem ODS, proto by podporována být neměla. Na druhé straně chápu koaliční uspořádání a mezinárodní vazby, nicméně ideové východisko ODS je takové, že by Lisabonská smlouva být podporována neměla, a takovým by mělo i zůstat.*“⁶²

Názorové štěpení se stalo nejdiskutovanějším na 19. kongresu ODS v roce 2008. V rámci politické diskuze zazněly ony *euroskeptické* i *pragmatické* názory. Na předsedu strany kandidoval vedle M. Topolánka i P. Bém, který použil téma Lisabonské smlouvy jako možný nástroj k oslovení těch *euroskeptičtějších* voličů⁶³. Volby skončily v poměru 284 hlasů pro M.

Atlantik.“ In: *IV. Ideová konference ODS sborník* [online]. s. 95. [cit. 2009-04-03].

57 FAJMON, H.: „Jsem odpůrcem dalšího prohlubování evropské integrace v sociálních, daňových, bezpečnostních a dalších otázkách.“ In ODS a její místo v evropském parlamentu. *Revue politika* [online]. 2004 [cit. 2009-04-03]. JULÍNEK, T.: „Vážně uvažujeme o zásadní změně v našem zdravotnictví. Chci upozornit, že v Evropě je jen málo vzorů hodných následování. ODS musí bojovat proti evropskému sociálnímu inženýrství.“ In: *IV. Ideová konference ODS sborník* [online]. s. 117. [cit. 2009-04-03].

58 KLAUS, V.: „Je třeba otevřeně říci, že je dnešní ekonomický systém EU systémem potlačovaného trhu a nepřetržitého posilování centrálního řízení ekonomiky.“ In: KLAUS, V. *Projev prezidenta republiky v Evropském parlamentu* [online]. 2009. [cit. 2009-04-03]. KOVAŘÍK, Z.: „Vraťme se k významu svobodné ekonomiky, volného obchodu, nezbytnosti velkého spolupracujícího svobodného prostoru.“ In: *IV. Ideová konference ODS sborník* [online]. s. 119. [cit. 2009-04-03].

59 OBERFALZER, J., člen VR a senátor PČR: „Pokud ji chceme měnit, musíme se ho znovu zeptat: byli jsme proti euroústavě. Ptám se tedy, proč bychom nyní měli být pro Lisabonskou smlouvu. Názorové veletoce se nikdy nevyplácejí. Buďme čitelní a konzistentní. Odmítněme tento dokument.“ FAJMON, H., europoslanec: „Můj postoj k Lisabonské smlouvě byl a bude negativní. Důvod je jednoduchý. Tuto smlouvu jsem četl. Lisabonská smlouva je pro ČR nevýhodná, a proto není žádný důvod, abychom pro tuto smlouvu hlasovali.“ Projev v rámci politické diskuze. In: *19. Kongres ODS - sborník* [online]. 2008. [cit. 2009-04-03].

60 GABAL, P.: ODS chce poslat evropskou smlouvu před Ústavní soud. *Český rozhlas* [online], 22.10. 2007. [cit. 2009-04-03].

61 Jan Zahradil: *Prosazení Lisabonské smlouvy bude Pyrrhovo vítězství* [online]. Portál <www.ods.cz>. 12.9.2008. [cit. 2009-04-03].

62 Hynek Fajmon: *Jsem pro referendum o Lisabonu i o radaru* [online]. Portál <www.ods.cz>. 27. 11. 2008. [cit. 2009-04-03].

63 BÉM, P.: „Není možné, abychom pro nic za nic předávali kompetence na bruselskou úroveň a vlastně ani pořádně nerozuměli tomu, proč to děláme,“ uvedl v pořadu Nedělní partie.“ In *Bém útočí na Lisabonskou smlouvu. ODS ji prý nesmí podepsat* [online]. Portál <www.idnes.cz>. 9.11.2008. [cit. 2009-04-03].

Topolánka a 162 hlasů pro P. Béma⁶⁴. Ačkoliv opačné názory na Lisabonskou smlouvu byly hlavní profilací obou kandidátů, z počtu hlasů nelze vyvodit shodný názorový poměr členů strany k dokumentu. Za prvé, P. Bém s tématem, na kterém by se odlišil od M. Topolánka, přišel pozdě. Za druhé, je patrné instrumentální pojetí tématu, čehož důkazem je dřívější nekritičnost P. Béma k dokumentu. Daný *euroskepticismus* lze opět definovat jako nálepku, vymezení se v rámci vnitrostranického boje. Za třetí, ve volbě předsedy strany členové ODS zvažovali i jiné skutečnosti než jen názor na smlouvu⁶⁵.

V souvislosti s rozdělením členů strany nad Lisabonskou smlouvou se objevila tvrzení, že „*ODS se spíše štěpí na osobě prezidenta Václava Klause než na substanci postojů k evropské integraci*“.⁶⁶ Nelze vyvrátit, že názory na evropskou politiku ODS byly formulovány zejména V. Klausem a jeho spolupracovníky a vycházely z podstaty liberální ideologie. Avšak vůči spojení formování názorů na Lisabonskou smlouvu s osobou V. Klause lze vznést určité námitky.

Za prvé je nutné zdůraznit, že kritické názory na LS neimplikují vždy obecně kritický názor na evropskou integraci, ale poukazují na nevýhodnost některých prvků smlouvy. Nelze tak konstatovat, že ti co vystupují proti ratifikaci Lisabonské smlouvy, se také kontinuálně staví kriticky k evropské politice. Což je patrné z archivu mediálních výstupů členů strany. Za druhé, pokud by se strana štěpila na euroskepticismu V. Klause, projevil by se tento fakt již dříve. M. Topolánek se stal předsedou ODS v prosinci 2002, avšak členskou kritiku jeho názorů můžeme sledovat až od podpisu Lisabonské smlouvy. Kritika je opět spojena výhradně s postojem k tomuto dokumentu. Na kongresu ODS v roce 2006 bylo schválené *euroskeptické prohlášení*⁶⁷. Kde by tedy byli v tuto dobu ti tzv. topolánkovci? Za třetí, pokud by platila slova B. Šťastného, že „*ODS by se měla vrátit ke kořenům, protože se vydala špatným směrem. Musíme něco udělat, aby Václav Klaus v ODS zůstal, ODS neztratila ideály a neodcházeli další lidé. Když takto mluví otec zakladatel, co potom zbytek základny*“⁶⁸, ODS by se ve stejném poměru štěpila i v otázkách daňových, environmentálních. I v těchto tématech se ODS coby koaliční strana vzdálila od svého programu a někteří členové strany tento posun kritizují. Přesto ke shodnému štěpení nedochází. Za čtvrté, pro ODS prohrané senátní a komunální volby z podzimu 2008 daly podnět k diskuzi a kritice uvnitř strany vůči vedení. Situace vyvolala názory, že je nutné se zřetelně ideologicky profilovat, což postoje členů strany k Lisabonské smlouvě více zradikalizovalo. Za páté, pokud by měl vztah k V. Klausovi tak jednoznačný vliv, jak bychom zařadili osoby typu J. Zahradila, V. Nečase, I. Langer, kteří vždy patřili mezi názorové stoupence V. Klause a aktuálně je lze označit za blízké osoby M. Topolánka?⁶⁹ Za šesté, zvážíme-li regionální podporu M. Topolánka, která je tradičně nejsilnější na Moravě, a V. Klause, za kterým stojí nejvíce Praha, středočeský region a větší města, hlasování o Lisabonské smlouvě v PS toto rozdělení nepotvrdilo. Ačkoliv poslanci z pražské a středočeské volební oblasti hlasovali proti schválení smlouvy, stejně hlasovalo i mnoho zástupců z Moravy a dalších regionů⁷⁰.

64 Průběh volby předsedy ODS. *19. kongres ODS* [online]. 2008. [cit. 2009-04-03].

65 „Topolánkovi dali svůj hlas i členové, kteří k němu mají jisté výhrady. Za současné situace ve straně však jeho volbu považují za lepší alternativu, než kdyby v čele ODS stál Pavel Bém“ In: *Již devět krajů podpořilo kandidaturu Topolánka* [online]. Portál <www.ct24.cz>. 1.12.2008. [cit. 2009-04-03].

66 ŘIHÁČKOVÁ, V.: Česká debata ke Smlouvě o ústavě pro Evropu [online]. *Analýzy Friedrich Bert Stiftung z České republiky 1/2007*. s. 5. [cit. 2009-04-03].

67 Politická část usnesení k evropské politice: „Kongres ODS zakazuje všem politikům ODS předávat další kompetence ČR na úroveň Evropské unie a rozšiřovat rozsah evropské agendy schvalované kvalifikovanou většinou.“ In: XVII. Kongres ODS – sborník [online]. 2006. [cit. 2009-04-03].

68 *Boris Šťastný: Když schválíme Lisabon, Klaus ze strany odejde* [online]. Portál <www.ods.cz>. 29. 11. 2008. [cit. 2009-04-03].

69 NEČAS, V., LANGER, I. hlasovali v PS PČR pro schválení Lisabonské smlouvy.

70 Poslanci, kteří hlasovali proti přijetí Lisabonské smlouvy a jejich volební kraje: např. HRNČÍŘ, P. – Moravskoslezský, MOLENDOVÁ, D. – Moravskoslezský, PLACHÝ, J. – Zlínský, FIALA, R. – Olomoucký, JEŽEK, L. – Liberecký, PATERA, M. – Karlovarský, SIVERA, F. – Jihomoravský, DOKTOR, M. – Jihočeský,

Na základě uvedených důvodů není přesné hovořit o štěpení ODS spíše ve vztahu k osobě V. Klause než nad otázkou vztahu k evropské integraci. Lépe by bylo říci, že vazba na V. Klause představuje jen jeden z faktorů určující postoj k LS. Z toho vyplývá, že názorové štěpení členů ODS nad Lisabonskou smlouvou nemá mezi členy stejné podněty.

Jak S. Hanley podotýká: „[e]uroskepticismus ODS představuje ideologický produkt (...) reagující zejména na dynamiku integrace a rozšiřování.“⁷¹ To potvrzuje poměrně klidnou vnitrostranickou atmosféru v době, kdy nebyla projednávána smlouva s významným dopadem na obsah evropské integrace. Lisabonská smlouva rozdělila členy ODS téměř do dvou stejně velkých táborů. Při hlasování o schválení Lisabonské smlouvy v Poslanecké sněmovně se hlasy rozdělily v poměru 33:37:9 - ano:ne:zdržel se⁷². Situaci lze na jedné straně vysvětlit slovy M. Steenbergerna: „Čím větší je vnitřní stranický rozkol nad otázkou evropské integrace, tím méně strana toto téma zdůrazňuje. Avšak když je vnitřní neshoda příliš velká, potom se význačnost tématu zvětší.“⁷³ Vzniká však otázka, zda lze vůbec hovořit o vnitřním stranickém rozkolu, a zda je tento rozkol plošný.

5.2 Vnitrostranické názorové štěpení

Ačkoliv téma Lisabonské smlouvy bylo na kongresu strany v roce 2008 chápáno jako konfliktní téma a hlasování o smlouvě v Poslanecké sněmovně by se dalo popsat jako štěpení členů strany, na základě provedených rozhovorů lze konstatovat, že toto téma není ve všech úrovních strany předmětem sporů. Podle T. Vaňka lze v PS názorové štěpení připisovat vlivu vedení strany, které upřednostnilo tzv. krátkodobé výhody před ideovou pevností. A díky tomu, že ve Sněmovně je mnoho ideově neukotvených poslanců, nebylo obtížné je přesvědčit o podpoře Lisabonské smlouvy.⁷⁴ I podle poslance J. Ranince ve Sněmovně není 90 % lidí, co smlouvu chtějí, ale existuje 90 % lidí, kteří se dají „vytvarovat“.⁷⁵ Snad díky snaze nevybočit z řady a udržet se.

Dotkli jsme se tak fenoménu tzv. neangažovaných přívrženců, kteří mají velkou roli v podobných otázkách. Podle Richarda Rose: „[N]eangažovaní přívrženci, kteří se identifikují (...) s pozicemi, které podporuje celá volební strana spíše než s frakcemi nebo proudy.“⁷⁶ G. Sartori k tomuto konstatování dodává: „[Neangažovaní přívrženci] mohou fungovat jako podpůrné skupiny a stát se vskutku nejvyhledávanějšími kartami ve hře, neboť mohou zasáhnout rovnováhu mezi většinou a menšinou uvnitř strany.“⁷⁷ Lze tak shrnout, že v ODS jsou poslanci, kteří svůj kritický názor k Lisabonské smlouvě staví na argumentu názorové kontinuity, která je podepřena v dokumentech a prohlášeních strany. Další skupinu tvoří ti pragmatičtější poslanci, kteří jsou ve většině případů spojeni s mocenskou pozicí v PS (ministři, předsedové výborů). Poslední skupiny tvoří tzv. neangažovaní, kterých je většina. Hlasování ve Sněmovně se tak stalo určitým strategickým nástrojem, kdy LS prošla, ale téměř nejmenším nutným počtem hlasů ODS. Podle slov J. Schwippela bylo cílem hlasování, „aby to

HORNÍKOVÁ, Z. – Královéhradecký, NĚMCOVÁ, M. - Vysočina, ČEPELKA, J. – Pardubický

71 HANLEY, S.: *The New Right in the New Europe. Czech transformation and right-wing politics, 1989–2006*. s. 212.

72 *Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropě .unii*. Výsledky hlasování Poslanecké sněmovny PČR [online], Portál <www.psp.cz>. 18. 2. 2009. [cit. 2009-04-03].

73 STEENBERGEN, M. – SCOTT, D. J.: *Contesting Europe? The salience of European integration as a party issue*. s. 171.

74 Tomáš VANĚK, rozhovor. 18. 2. 2009.

75 Juraj RANINEC, rozhovor. 18. 3. 2009.

76 SARTORI, G.: *Strany a stranické systémy*. s. 83–84.

77 Tamtéž. s. 83–84.

způsobilo co nejmenší problémy uvnitř strany“.⁷⁸ Situaci lze teoreticky popsat jako důsledek institucionalizace strany. Podle A. Panebianca totiž původní cíl politické strany – vytvoření a prosazování hodnot, ideologie, kdy organizace je prostředkem k jejich realizaci – se v důsledku její postupné institucionalizace změní tak, že strana se sama stane cílem, který je třeba udržet. Ideologická otázka se tak dostává do rozporu s otázkou mocenskou, což narušuje počáteční ideologickou jednotu strany.

Členská základna není obecně tak polarizována. Podle studie *Views of Czech local politicians on European integration* od Catherine Perron si lze podporu EU členů ODS představit jako pyramidu, kdy špičky strany zastávají nejkritičtější názory. Tento postoj slábne směrem k regionálním politikům a voličům ODS, kteří jsou spíše pozitivně laděni. Podle S. Hanley může být euroskepticismus ODS chápán jako ideologický projekt elit s malou rezonancí.⁷⁹ Euroskepticismus lze tedy popsat zejména jako vymezování se stranických elit vůči politickým protihráčům, přičemž tyto názory neovlivňují většinu členů strany ani voliče. Dalším motivem pro členy střední a nižší úrovně stranické organizace je jistě skutečnost, že většina z nich obsah Lisabonské smlouvy nezná a svůj názor si tvoří na základě informací z médií. Někteří ani smlouvu nepovažují za tak zásadní záležitost.

Pokud se pokusíme geograficky vymezit *skeptičtější* či *pozitivnější* názory, lze i navzdory jejich slabšímu štěpení a intenzitě prezentace identifikovat určitou vazbu vrcholných politiků na oblastní sdružení. Podle H. Fajmona: „*Některá oblastní sdružení (OS) jsou kritičtější k EU, než je průměr. Zpravidla je to spojeno s činností nějakého konkrétního člena, který je zároveň poslancem, senátorem nebo europoslancem. Kritický vůči EU je tedy například OS ODS Beroun, protože jejich poslancem je Jan Schwippel, nebo OS ODS Teplice, protože jejich senátorem je Jaroslav Kubera nebo OS ODS Nymburk, protože jejich europoslancem je Hynek Fajmon.*“⁸⁰ Podle J. Schwippela existuje souvislost zejména mezi ministry a kraji. Tito politici jsou pozitivnější ve svých názorech. Souvislost lze pozorovat také mezi voličskou podporou a mírou euroskepticismu. Moravské kraje jsou levicovější a ODS zde má menší podporu, proto i názory inklinují k méně kritické formě.⁸¹

5.3 Fenomén „subskupin“

Politická strana představuje soubor jednotlivců, kteří ze strategických důvodů tvoří koalice či skupiny vyznačující se rozdílnými preferencemi, zájmy a konkurenčními požadavky na stranické zdroje a prostředky.⁸² Jak zdůrazňuje L. Neumayer, „*proudy společně uvnitř strany soutěží o prosazení hlavní stranické identity a ideologie.*“⁸³

I když je definičním znakem politické strany koordinace společného úsilí, vytváření skupin a koalic s částečně odlišnými pohledy a zájmy není uvnitř strany neobvyklým jevem. Při popisování subskupin použijme definice F. Bouceka, která vznik frakce popisuje jako proces formování skupiny uvnitř větší strany či jako rozpad strany do menších jednotek.⁸⁴ Obecně

78 Jan SCHWIPPEL, rozhovor. 18. 3. 2009.

79 HANLEY, S.: *The New Right in the New Europe. Czech transformation and right-wing politics, 1989–2006*. s. 18.

80 Hynek FAJMON, elektronické zodpovězení otázek, 9. 3. 2009.

81 Jan SCHWIPPEL, rozhovor. 18. 3. 2009.

82 BOUCEK, F.: *The Structure and Dynamics of Intra-Party Politics in Europe*. s. 56

83 NEUMAYER, L.: Euroscepticism as a political label: The use of the European Union issues in political competition in the new Member States. *European Journal of Political Research*. s. 7.

84 BOUCEK, F.: *The Structure and Dynamics of Intra-Party Politics in Europe*. s. 64

frakci definoval i Zariski ve své knize *Party Factions and Comparative Politics: Some Preliminary Observations* jako jakékoliv vnitrostranické spojování či skupiny, jejichž členové sdílejí pocit společné identity a cíle a jsou organizováni pro kolektivní jednání – jako zřetelný blok uvnitř strany – k dosažení svých cílů.⁸⁵

Ačkoliv fenomén subskupin není v politické vědě novým, jak uvádí F. Boucek či G. Sartori, jeho terminologie není jednotná.⁸⁶ Pojmy frakce a platforma jsou ve vazbě na český politický systém používány nejčastěji a jsou také vzájemně zaměňovány. Zahraniční politologové nejčastěji používají označení *faction* a *sub-system*. G. Sartori definuje pojem fragmenty (*fraction*). Ani jeden z pojmů není na české scéně příliš používaným a pojem frakce je často zejména u veřejnosti vnímán negativně.⁸⁷

Richard Rose ve svém díle *Parties, Factions and Tendencies in Britain* vedle pojmu frakce definoval i pojem proud (*tendency*), který vyjadřuje spíše stabilní postoje než nějakou stabilní skupinu politiků. Autor ale sám podotkl, že pojmy mohou být díky nemnoha jasným definičním rozdílům obtížněji aplikovatelné do praxe. Obecně lze proud chápat jako protestní hlas ve straně k určité tematice a frakci jako protestní těleso, které se profiluje dlouhodoběji na více politikách. Současní *euroskeptikové* v ODS profilující se na otázce Lisabonské smlouvy tak představují spíše názorový proud, poněvadž se jasně profilují na daném tématu, nikoliv na širší politice. Naopak frakce se v ODS formovala v červnu 2007 kolem poslance Vlastimila Tlustého. Jejím cílem byl návrat k principiální ekonomické politice ODS. K *Platformě za naplnění programu ODS*⁸⁸ se připojilo dalších sedm poslanců⁸⁹. Platforma se kriticky vyjadřovala k více politikám ODS – např. k církevním restitucím, Lisabonské smlouvě, otázce daní. Náhorně se tak potvrzuje definice frakce a názorového proudu.

A. Panebianco navázal na teorie R. Rose a na základě horizontálního dělení definoval frakce jako silně organizované skupiny, kdy strana je poté příznačná rozptýlenou kontrolou hlavních oblastí a slabou kohezí ve vedení. Směry a proudy vymezil jako vertikálně a slaběji organizované skupiny, kdy ve straně funguje centralizovaná kontrola a větší koheze ve vedení. Definice potvrzuje horizontální pozici frakce kolem osoby V. Tlustého tvořená poslanci. A to ačkoliv je platforma otevřena i všem hejtmanům, starostům a senátorům, zatím se k ní vedle zmíněných poslanců nikdo ze stranické struktury ODS nepřipojil. Na druhé straně *euroskeptický* proud představuje vertikální štěpení, jak například vyplynulo z vystoupení některých členů místních a oblastních sdružení na kongresu strany v roce 2008.

Cílem založení frakce je buď snaha o změnu politiky (*policy*), výměnu lídra strany, změnu vnitrostranických pravidel či partikulární zájmy. Typy frakcionářství mohou být tedy různé, ale jak v této souvislosti poznamenává K. Janda, typy frakcionářství jsou spojeny a pokud se formuluje ideologická frakce, rovná se zároveň frakci vůdcovské.⁹⁰ Podle F. Boucek se stále běžnějším prvkem moderní stranické politiky stává osobní rivalita a soutěživost založená na

85 Tamtéž. s. 61

86 První obtíž na naší cestě je ta, že nám chybí ustálené terminologie pro označení stranických subjektů. Italové je nazývají „proudy“. Němci obecně mluví o „křídle“ a „směru“, i francouzští či angličtí autoři používají stejně neurčitá a metaforická označení. Na druhou stranu, američtí političtí vědci se dohodli na termínu „frakce“. In SARTORI, G.: *Strany a stranické systémy*. s. 79.

87 „Termín frakce zjevně neztratil v běžném užití svou původní konotaci, totiž že frakce nejsou ničím jiným než vyjádřením osobních konfliktů, chováním beroucím zřetel jen na vlastní já a pohrdajícím veřejností.“ In SARTORI, G.: *Strany a stranické systémy*. s. 44.

88 TLUSTÝ, V.: *Deklarace vzniku platformy za naplnění programu ODS* [online]. 21. 6. 2007. Portál <www.ods.cz>. [cit. 2009-04-03].

89 Platforma ODS: Eva Dundáčková, Jan Klas, Jan Schwippel a Juraj Raninec. Členy platformy jsou také A. Páralová, M. Doktor a, A. Rádl. Předseda branného výboru sněmovny Jan Vidím se podle Tlustého k platformě přihlásil v pozici "pozorovatele, podporovatele".

90 BOUCEK, F.: *The Structure and Dynamics of Intra-Party Politics in Europe*. s. 59.

individuálních zájmech v prostředí nově otevřené politické arény.⁹¹ Zda byla platforma kolem V. Tlustého spíše založena na mocenském nebo ideologickém základě, nechme otevřené. Pád vlády v březnu 2009 za podpory dvou členů ODS právě spojených se stranickou platformou potvrzuje revizionistickou snahu frakce.

5.4 Názorový proud versus institucionalizovaná platforma

Podle A. Panebianca je jakákoliv změna ve straně ovlivněna vnějšími podněty, které se spojují s podněty vnitřními, a ty poté narušují vnitřní mocenskou strukturu strany. Jak by tedy strana měla reagovat na vnější změny? Vedení strany musí vyvažovat na jedné straně potřebu udržet proklamované cíle strany, na kterých stojí stranická identita, a také sledovat další organizační potřeby. Autor zdůrazňuje nutnost „[d]istribuuovat podněty kolektivní identity tzv. věrným a selektivní či materiální podněty tzv. kariéristům (...) vytvořit tak rovnovážný systém.“⁹² Rovnováha systému v ODS představovala stav, kdy vedení strany a zvláště předseda M. Topolánek udržoval v roli premiéra určitou *schizofrenní* pozici, kdy proklamoval kritiku vůči Lisabonské smlouvě a na druhé straně zastával názor, že v rámci aktuální situace není možné zachovat stranickou ideologii.

Z poznatku, že uvnitř ODS se vytváří nad tématikou evropské integrace názorové proudy, které se nejzřetelněji identifikovaly nad otázkou Lisabonské smlouvy, můžeme vyvodit určité shrnutí. Názor na Lisabonskou smlouvu nutně neimplikuje postoj k evropské integraci, poněvadž rozhodnutí o její ratifikaci se stalo pro členy ODS a zejména pro vedení ODS politickým a ne ideologickým rozhodnutím. Názorový proud je příkladem dynamičnosti vnitrostranického života a vztahuje se ke konkrétní otázce v určité době, stejně jako euroskepticismus.

Po založení nové liberální euroskeptické politické strany Strana svobodných občanů se objevovaly zprávy o její podpoře některými členy ODS či o jejich vstupu do strany. Stranu vedle V. Klause⁹³ podpořili poslankyně A. Páralová, J. Raninec a J. Schwippel⁹⁴. Nikdo z nich však do nové strany nevstoupil a zároveň tito poslanci byli členy platformy okolo V. Tlustého. Opět se tak potvrzuje, že jde o formální těleso s ideologickým, a tím, podle K. Jandy, i mocenským zájmem. Přestože postoj členů ODS k evropské integraci není shodný, nelze očekávat, že se strana výhledově bude štěpit právě nad tímto tématem. Názorový proud oproti frakci či platformě, jak vyplývá z definice, nemá mocenskou ambici institucionalizace.

6 Závěr

Typologie politických stran podle jejich postojů k evropské integraci či Evropské unii se pokouší vytvořit obecné a neměnné kategorie, na jejichž základě třídí politické strany. Jak bylo ale ukázáno, vývoj postoje ODS k Evropské unii lze obecně analyzovat do tří období, což potvrzuje obtížné udržení typologických kategorizací. Prvním obdobím je počátek 90. let charakterizovaný jako *nejoptimističtější* období. Druhé období představují roky 1999–2002

91 Tamtéž. s. 61.

92 PANEBIANCO, A.: *Political parties: organization and power*. s. 243.

93 KLAUS, V.: „Je naprosto nezbytné, aby byla nějaká strana, která se realisticky dívá na procesy, které se odehrávají v dnešní Evropě. Takovou stranu bych považoval za strašně potřebnou u nás i kdekoli jinde v Evropě. Něco takového bych určitě podpořil.“ In *Lidé z Klausova okolí uvažují o euroskeptické straně* [online]. Portál <www.ct24.cz>. 27. 11. 2008. [cit. 2009-04-03].

94 Alena Páralová: *ODS by mohli opustit tři její poslanci* [online]. Portál <www.ods.cz>. 2008. [cit. 2009-04-03].

spojené s nejkritičtějšími názory, což potvrzuje např. vydání *Manifestu českého eurorealismu v roce 2001*. Toto období v jisté menší modifikaci způsobené odchodem V. Klause z pozice předsedy strany pokračovalo do roku 2006. Třetí období lze vymezit od roku 2007, ODS se stává vládní stranou a profiluje se méně kriticky, což je patrné zejména na postoji k Evropské ústavní smlouvě a Lisabonské smlouvě.

Formování období a dané změny ve stranickém postoji je ovlivněno obecně třemi dynamickými faktory. Za prvé, jde o vývoj evropské integrace a změny v rámci Evropské unie. Za druhé, stranický systém a jeho proměny, kdy jak se ukázalo, nejvíce na formování názorů působí postavení strany ve vládě či v opozici. Třetím faktorem je situace uvnitř politické strany. Právě ta podle mnoha ovlivnila politiku ODS, tedy i její postoj k evropské integraci. Zvolení M. Topolánka v prosinci 2002 předsedou strany však nelze označit za názorový přelom. Je zřejmé, že změna ve vedení strany se na chodu organizace projevila. Nový předseda se lišil charakterově, obklopoval se jinými spolupracovníky. Přesto, i jak vyplývá z rozhovorů s některými členy strany, M. Topolánek v pohledu na evropský projekt nenarušuje názorovou linii strany. Zásadní změnu v jeho i ve stranické pozici způsobily vnější faktory zmíněné výše. Dotázaní však potvrdili, že pokud by v čele ODS působil v době rozhodování o Lisabonské smlouvě V. Klaus, strana by vystupovala kritičtěji a jednotně. Zda by však „ideologická síla“ V. Klause byla silnější než vnější faktory, dokázat nemůžeme. Jeho současná pozice na Hradě umožňuje větší názorovou autonomii.

Potvrzuje se tak žádoucí potřeba definovat euroskepticismus jiným přístupem. Pro nové definování euroskepticismu vyjděme ze skutečnosti, že termín je nejčastěji skloňován při označování názorů politických aktérů či vymezení se vůči nim (*labeling*). Vymezit se, jednoduše definovat svůj postoj vůči politickému protihráči, je důležitým nástrojem politického boje, se kterým se setkáváme v každodenní politice. Důležitá je tak vazba mezi strategií a ideologií, která ale musí být v rovnováze. Ideologie strany se tak stává přirozeně hlavním nástrojem politického boje, se kterým politické strany strategicky manipulují. Evropská témata se ale, jak zdůrazňuje P. Mair, stala záležitostmi zejména vládních politiků a úředníků, ne však otázkou, která by vyžadovala zapojení širokého voličstva a stala se přímým nástrojem politického boje. Podle L. Neumayer se proto euroskepticismus či eurooptimismus staly spíše nálepkou pro identifikaci, vymezení a vyjasnění pozice politických stran než obsahovou kategorií určitých typologií.

Pro zodpovězení otázky, proč a jak dochází k formulování postoje k evropské integraci a jeho změnám, je nutné se zaměřit na vnitřní uspořádání politické strany. Politická strana představuje organizaci, jejíž činnost je řízena pravidly, jednotlivci a nemalý vliv má i okolí. Důležitou roli zejména pro fungování politické strany hrají neformální procedury, které tvoří konkrétní osoby. Strana proto ve své historii není homogenní, a to i navzdory tomu, že formální pravidla – stanovy strany – se mění jen minimálně. Například stanovy ODS jsou až nápadně svou stručností, a proto neformální pravidla mají velký význam. Organizační hierarchie politické strany vzniká kvůli technickým potřebám, tedy kvůli vnitřní dělbě práce, ale také z důvodů politických, které představují zejména stranickou kontrolu. Podle A. Panebianca největší vliv mají mocenské boje v rámci strany a poskytují tak klíč k pochopení fungování strany a změnám uvnitř. Stejný pohled má i G. Sartori, podle kterého právě jednotlivci vytvářející soupeřící skupiny jsou základem organizace.

Při otázce, kdo formuluje evropské postoje strany, se jeví jako nejsilnější pozice předsedy strany. Pokud se pokusíme zhodnotit vliv vedení strany, tedy místopředsedů strany a předsedů

klubů na evropskou problematiku, je spíše mizivý. Po dohledání prohlášení a článků těchto osob k tématice evropské integrace zjistíme téměř nulový výsledek. Přesto však předseda strany není jediným, kdo postoj formuluje. Podle A. Panebianca lze ve stranické organizaci vymezit tzv. neurčité oblasti (*zones of uncertainty*). Jde o oblasti stranické činnosti, které nejsou „spravovány“ předsedou strany a představují tak zdroj organizační moci ve straně.

Na druhé straně členové strany na nižší stranické úrovni mají podle H. McCloskyho menší důvod odlišovat své názory od jejich oponentů a jsou zároveň méně indoktrinováni. Svým členstvím zejména podporují předsedu strany a zájmy organizace. Podle A. Panebianca jde o vzájemný vztah, kdy členové strany očekávají za své členství určité benefity, které autor definuje jako kolektivní či selektivní. Členy strany jde poté označit za tzv. věrné (*believers*), kteří se orientují na kolektivní ideologické motivy, a na tzv. kariéristy (*careerists*). Současně ve straně můžeme definovat tzv. neaktivní a aktivní členy. Právě aktivní stranické „jádro“ představující malou skupinu umožňuje chod strany. Strana existenciálně staví na skutečnosti, kterou popisuje A. Panebianco. Většina aktivistů totiž představuje tzv. věrné, kteří se identifikují se stranou a jsou k její politice loajální. Teze vysvětluje, proč vždy existuje přirozená většinová podpora mocenského vedení, jako tomu bylo i v ODS v období vlády M. Topolánka, ačkoliv byl kritizován jeho ideologický posun od programu strany.

Pozice členů ODS k otázce evropské integrace je často definována jako kritická či realistická. Ukázalo se však, že jednotlivé názory členů strany nejsou shodné obsahově ani intenzitou prezentace. Což pramení jistě z obecného faktu, že se členové strany odlišují svými zájmovými oblastmi či hierarchickým postavením ve straně. Již na ideové konferenci strany konané před referendem o vstupu do EU v roce 2003 se formovaly dva názory – pro jejich odlišení použijme označení euroskeptický a eurorealistický. Samotný předmět kritických názorů má odlišnou povahu. Někteří vidí jako největší výstrahu možné oslabení atlantické vazby, jiní oslabování státu v ryze národních oblastech politiky (důraz na konkrétní oblast se liší) či v kritice ekonomické vize Unie.

Lisabonská smlouva zřetelně nastolila otázku, zda v ODS dochází k názorovému štěpení v otázce evropské integrace. Názorové štěpení se stalo nejdiskutovanějším na 19. kongresu ODS v roce 2008. V rámci politické diskuze zazněly ony *euroskeptické* i *pragmatické* názory. Volba předsedy strany byla některými interpretována v personifikaci názoru na ratifikaci Lisabonské smlouvy do osoby M. Topolánka a P. Béma. Ačkoliv však opačné názory na Lisabonskou smlouvu byly hlavní profilací obou kandidátů, volba vedení strany byla ovlivněna více faktory, a proto poměr hlasů kandidátů není pro naše účely směrodatný. Jak bylo ukázáno na několika argumentech, není také přesné hovořit o štěpení ODS ve vztahu k osobě V. Klause. Lépe by bylo říci, že vazba na V. Klause představuje jen jeden z faktorů určující postoj k Lisabonské smlouvě, a názorové štěpení členů ODS tak nemá stejné podněty.

Jasně názorové štěpení přineslo hlasování o Lisabonské smlouvě v Poslanecké sněmovně, kdy se poměr rozdělil téměř na polovinu. Je toto relevantní ukazatel názorového štěpení celé strany? G. Sartori definuje tzv. neangažované přívržence, kteří mohou fungovat jako podpůrné skupiny a stát se vskutku nejvyhledávanějšími kartami ve hře, neboť mohou zasáhnout rovnováhu mezi většinou a menšinou uvnitř strany. O neukotvených či tvárných poslancích hovoří i členové strany. Jak tvrdí poslanec J. Raninec, ve Sněmovně je obecně 90 % lidí, kteří se dají „vytvarovat“. Na základě definice členů lze v otázce Lisabonské smlouvy v ODS rozlišit členy, kteří zastávají linii ideologické názorové kontinuity, která je podepřena v dokumentech a prohlášeních strany. Další skupinu tvoří pragmatictější poslanci, kteří jsou ve

většině případů spojení s mocenskou pozicí v PS (ministři, předsedové výborů). Poslední skupiny tvoří tzv. neangažovaní, kterých je velká část. Hlasování ve Sněmovně tak bylo určitým strategickým nástrojem, kdy Smlouva prošla, ale zároveň téměř nejmenším nutným počtem hlasů ODS. Potvrzují se tak slova A. Panebianca. Podle něho původní cíl politické strany, a to vytvoření a prosazování hodnot, ideologie, kdy organizace je prostředkem k jejich realizaci, se v důsledku její postupné institucionalizace změní tak, že strana se sama stane cílem, který je třeba udržet. Ideologická otázka se tak dostává do rozporu s otázkou mocenskou, což narušuje počáteční ideologickou jednotu strany.

Náborové rozdělení na parlamentní úrovni však neznamena náborové štěpení uvnitř celé strany. Členská základna není obecně tak polarizována, jak lze demonstrovat na závěrech studie Catherine Perron. Podle autoriky si podporu EU členy ODS lze představit jako pyramidu, kdy špičky strany zastávají nejkritičtější názory a tento názor slábne směrem k regionálním politikům a voličům ODS, kteří jsou spíše nekriticky ladění. Důvodem je skutečnost, že většina členů strany obsah Lisabonské smlouvy nezná a svůj názor si tvoří na základě informací z médií. Pro některé smlouva není zásadní otázkou. Pokud se ale pokusíme geograficky vymezit *euroskeptičtější* či *europragmatictější* názory, lze i navzdory slabšímu štěpení v oblastních a místních orgánech a slabší intenzitě prezentace identifikovat vazbu vrcholných politiků na oblastní sdružení.

Formuje se - či je předpoklad, že tomu tak bude v budoucnosti - uvnitř ODS frakce nad otázkou postoje k evropské otázce? Ačkoliv postoj členů ODS k evropské integraci nejsou shodné - liší se obsahově, mírou reprezentace, uznáním míry relevance - přesto nelze očekávat, že se strana výhledově bude štěpit právě nad tímto tématem. *Euroskepticismus* v současnosti představuje spíše reakci na konkrétní formu evropské politiky, která je dočasným politickým jevem. *Euroskeptikové* v ODS představují tedy názorový proud. Pojem definoval R. Rose a později z této definice vyšel i A. Panebianco. Zastánci názorového proudu se jasně profilují na určitém tématu, netvoří institucionalizované těleso a jsou zastoupeni napříč horizontální strukturou strany. Důležité je, že názorový proud oproti frakci či platformě, jak vyplývá z definice, nemá mocenskou ambici institucionalizace.

Seznam zkratk

- **CEP** Centrum pro ekonomiku a politiku
 - **ČSSD** Česká strana sociálně demokratická
 - **EP** Evropský parlament
 - **EU** Evropská unie
 - **KDU-ČSL** Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová
 - **KSČM** Komunistická strana Čech a Moravy
 - **LS** Lisabonská smlouva
 - **ODS** Občanská demokratická strana
-

Literatura a prameny

Monografie

- BOUCEK, Françoise: The Structure and Dynamics of Intra-Party Politics in Europe. In LEWIS, P. G. - WEBB P. (eds.): *Pan-European Perspectives on Party Politics*. Leiden: Brill. 2003. pp. 55–95.
- DANČÁK, B. – FIALA, P. – HLOUŠEK, V.: Evropeizace: pojem a jeho konceptualizace. In DANČÁK, B. – FIALA, P. – HLOUŠEK, V (eds.): *Evropeizace. Nové téma politologického výzkumu*. Brno: Masarykova univerzita. 2005.
- HANLEY, Sean: *The New Right in the New Europe. Czech transformation and right-wing politics, 1989–2006*. London: Routledge. 2008.
- HAVLÍK, V. – KANIOK, P. (eds.): *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity. 2006.
- KELLER, Jan: *Sociologie byrokracie a organizace*. Praha: Sociologické nakladatelství. 1996.
- LANDRECH, Robert: Europeanization and national party organization: Limited but appropriate adaptation? In: POGUNTKE, T. – AYLOTT, N. – CARTER, E. et al.: *The Europeanization of National Political Parties. Power and organizational adaptation*. London: Routledge. 2007. pp. 86–107.
- MAOR, Moshe: *Parties, Conflicts and Coalitions in Western Europe. Organisational determinants of coalition bargaining*. London: Routledge. 1998.
- PANEBIANCO, Angelo: *Political parties: organization and power*. Cambridge University Press. 1988.
- SARTORI, Giovanni: *Strany a stranické systémy*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 2005.
- STEENBERGEN, M. – SCOTT, D. J.: Contesting Europe? The salience of European integration as a party issue. In MARKS, G. – STEENBERGEN M. R. (eds.): *European Integration and Political Conflict*. Cambridge University Press. 2004. pp. 165–192.
- TIERSKY, Ronald: Introduction: Euro-skepticism and “Europe”. In TIERSKY, R. (eds.): *Euro-skepticism: a Reader*. Maryland: Rowman and Littlefield Publishers. 2001. pp. 1–6.

Odborné články

- JOHANSSON, K. M. – RAUNIO, T.: The Awkward Question. Party Approaches to European Integration in Finland and Sweden. *European Union Studies Association, Biennial Conference, June 2–5, 1999, Pittsburgh* [online]. 1999. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://aei.pitt.edu/2304/01/002334.PDF>
- KOPEČEK, Lubomír: Euroskeptici, europeaniisté, euroentuziasté, eurofobové – jak s nimi pracovat? *Politologický časopis*, 2004, roč. 11, č. 3, s. 240–262.
- LANDRECH, Robert: Europeanization and European Parties. Towards a Framework for Analysis. *Party Politics*, 2002, Vol. 8, No. 4, pp. 389–403.
- MAIR, Peter: The Limited Impact of Europe on National Party Systems. *West European Politics*, 2002, Vol. 23, No. 4, pp 27–51.
- MCCLOSKEY, H. – HOFFMANN, P. J. – O’HARA, R.: Issue Conflict and Consensus Among Party Leaders and Followers. *The American Political Science Association* [online], 1960, Vol. 54, No. 2, pp. 406-427. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.jstor.org/stable/1978302>

- NEUMAYER, Laure: Euroscepticism as a political label: The use of the European Union issues in political competition in the new Member States. *European Journal of Political Research*, 2007, Vol. 47, No. 2, pp. 135–160.
- ŘIHÁČKOVÁ, Věra: Česká debata ke Smlouvě o ústavě pro Evropu. Analýzy Friedrich Bert Stiftung z České republiky [online], 1/2007. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.fesprag.cz/cs/system/files/books/1-Richackova-cz.pdf>
- TAGGART, Paul: A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party System. *European Journal of Political Research*, 1998, Vol. 33, No. 3, pp. 363–388

Periodika – tištěná, elektronická

- Alena Páralová: *ODS by mohli opustit tři její poslanci*. Rozhovor pro ČRo-Plzeň [online], 27. 1. 2009. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://paralova.cz/index.php?art=1093>
- Bém útočí na Lisabonskou smlouvu. *ODS ji prý nesmí podepsat* [online], 9. 11. 2008. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: http://zpravy.idnes.cz/bem-utoci-lisabonskou-smlouvou-ods-ji-pry-nesmi-podepsat-pzh-/domaci.asp?c=A081109_181911_domaci_pei
- Boris Šťastný: *Když schválíme Lisabon, Klaus ze strany odejde*. Rozhovor pro Právo [online], 29. 11. 2008. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://zpravy.ods.cz/il1/prispevek.php?ID=8606>
- David Vodrážka: *Nedělní partie*. Rozhovor vedl Petr Šimůnek [online]. 15. 12. 2008. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://zpravy.ods.cz/prispevek.php?ID=8731>
- FAJMON, Hynek: *ODS a její místo v Evropském parlamentu* [online]. 31. 3. 2004. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.fajmon.eu/cze/stranka.php?ID=96>
- GABAL, Petr: *ODS chce poslat evropskou smlouvu před Ústavní soud*. *Český rozhlas* [online], 22. 10. 2007. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.radio.cz/cz/clanek/96712>
- Hynek Fajmon: *Jsem pro referendum o Lisabonu i o radaru*. Rozhovor pro Euro vedl Lukáš Petřík [online], 27. 11. 2008. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.ods.cz/media/clanek.php?ID=8642>
- KLAUS, V.: *Vaclav Thatcher: the Czech Republic*. *The Economist*, August 1994.
- Jan Zahradil: *Prosazení Lisabonské smlouvy bude Pyrrhovo vítězství*. Rozhovor pro Parlamentní zpravodaj vedl Lukáš Petřík [online], 12. 9. 2008. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://zpravy.ods.cz/prispevek.php?ID=7358>
- *Již devět krajů podpořilo kandidaturu Topolánka*, [online], 1. 12. 2008. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.ct24.cz/domaci/37637-jiz-devet-kraju-podporilo-kandidaturu-topolanka/>
- *Lidé z Klausova okolí uvažují o euroskeptické straně* [online], 27. 11. 2008. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.ct24.cz/domaci/37215-lide-z-klausova-okoli-uvazuji-o-euroskepticke-strane/>
- *Lídři ODS čelí kritice za „kamarádšofty“ při výběru eurokandidátů*. [online], 23. 2. 2009. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: http://zpravy.idnes.cz/lidri-ods-celi-kritice-za-kamaradsofty-pri-vyberu-eurokandidatu-p81 /domaci.asp?c=A090223_161923_domaci_adb
- STRAŠÍKOVÁ, Lucie: *Tzv. "sarajevský atentát" odstartoval zatím největší politickou krizi v ČR*. [online]. 28. 11. 2008. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.ct24.cz/o-cem-se-mluvi/37206-tzv-sarajevsky-atentat-odstartoval-zatim-nejvetsi-politickou-krizi-v-cr/>

Stranické dokumenty a elektronické zdroje

- ověřeno k 3. 4. 2009, [cit. 2009-04-03]

- *I. Ideová konference. Co dělat se zemí, kde se již dlouho nevládne? – sborník.* Praha, 30. 5. – 1. 6. 1999. (<http://www.ods.cz/akce/ideovky/1.ik/idkonpr.html>)
- *II. Ideová konference. Svobodný prostor svobodným občanům – sborník.* Praha, 11. 6. 2000. (<http://www.ods.cz/akce/ideovky/2.ik.php>)
- *III. Ideová konference. Deset let Občanské demokratické strany – sborník.* Praha, 21. – 22. 4. 2001 (<http://www.ods.cz/akce/ideovky/3.ik.php>)
- *IV. Ideová konference ODS. Když do EU tak s ODS – sborník.* Praha, 17. května 2003. (http://www.ods.cz/docs/publikace/IV_ik.pdf)
- KLAUS, Václav. *Projev prezidenta republiky v Evropském parlamentu.* 19. 2. 2009. (<http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=5wOBVMWlhXZ4>)
- KLAUS, Václav. *Úvodní projev předsedy ODS na ideové konferenci.* Praha, 29. 5. 1999. (<http://ods.cz/akce/ideovky/1.ik/clanky/pr-ideo-klaus.html>)
- *Koaliční smlouva uzavřená mezi ODS, KDU-ČSL a Stranou zelených dne 28. prosince 2006.* (<http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/3Ksmlouva.pdf>)
- *XIII. kongres ODS – sborník.* 13. – 15. 12. 2002, Františkovy Lázně. (http://www.ods.cz/docs/publikace/XIII_kongres.pdf)
- *XIV. kongres ODS – sborník.* 22. – 23. 11. 2003, Luhačovice. (http://www.ods.cz/docs/publikace/XIV_kongres.pdf)
- *XVI. kongres ODS: Společně k vítězství, společně pro lepší život – sborník.* 26. – 27. 11. 2005, Brno. (http://www.ods.cz/docs/publikace/XVI_kongres.pdf)
- *XVII. kongres ODS – sborník.* Praha, 18. – 19. 11. 2006. (http://www.ods.cz/docs/publikace/XVII_kongres.pdf)
- *XVIII. kongres ODS: Nabízíme pravici – sborník.* Praha, 24. listopadu 2007. (http://www.ods.cz/docs/publikace/XVIII_kongres.pdf)
- *19. kongres ODS.* 5. – 7. prosince 2008, Praha. (<http://www.ods.cz/kongres/>)
- *Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evrop. unii. Výsledky hlasování Poslanecké sněmovny PČR.* 46. schůze, 11. hlasování. 18. 2. 2009. (<http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=48969>)
- NEČAS, Petr: *Listopadové teze k budoucímu směřování ODS.* Listopad 2002. (http://www.ods.cz/docs/dokumenty/necas-listopadove_teze.pdf)
- *Programové prohlášení koaliční vlády ODS, KDU-ČSL a Strany zelených.* 18. 1. 2007. (http://ods.cz/docs/dokumenty/programove_prohlaseni_vlady_18-01-2007.pdf)
- *Průběh volby předsedy ODS.* 19. kongres ODS. 7. 12. 2008. (<http://www.ods.cz/kongres/?id=volby&sub=604>)
- *Stanovy Občanské demokratické strany.* (http://www.ods.cz/docs/dokumenty/stanovy_ODS.pdf)
- TLUSTÝ, Vlastimil: *Deklarace vzniku platformy za naplnění programu ODS.* 21. 6. 2007. (<http://www.tlusty.cz/upload/platforma.jpg>)
- TOPOLÁNEK, Mirek. *Postoj k Lisabonské smlouvě.* (http://www.lisabonskasmlouva.cz/index.php?menu=10&idp=179&PHPSESSID=cui2g8c8odp_gmeljn3vtsbif85)
- TOPOLÁNEK, Mirek. *Quo vadis ODS aneb nový začátek.* In: *XIII. kongres ODS: Nabízíme pravici - sborník* [online], s. 49–50. (http://www.ods.cz/docs/publikace/XIII_kongres.pdf)
- TOPOLÁNEK, Mirek. *Ústní interpelace.* Poslanecká sněmovna PČR. 25. 10. 2007. (<http://www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/022schuz/s022244.htm>)

- *Volební program Unie svobody 1998.*
(http://www.magnetpro.cz/www/unie.cz/downloads/pgm_PS_98.doc)
- Usnesení XVII. kongresu ODS. In *XVII. kongres ODS – sborník* [online]. 2006. s. 120.
(http://www.ods.cz/docs/publikace/XVII_kongres.pdf)
- ZAHRADIL, Jan. Projev stínového ministra zahraničních věcí. In *XVI. kongres ODS: Společně k vítězství, společně pro lepší život – sborník* [online]. 2005. s. 92.
(http://www.ods.cz/docs/publikace/XVI_kongres.pdf)
- ZAHRADIL, J. – PLECITYÝ, J. – ADRIÁN, P. a BEDNÁŘ, M.: *Manifest českého eurorealismu*. 2001. (<http://www.ods.cz/docs/dokumenty/zahradil-manifest.pdf>)

Elektronické databáze

- ověřeno k 3. 4. 2009, [cit. 2009-04-03].

- Centrum pro ekonomiku a politiku (<http://cepin.cz/cze/index.php>)
- CEVRO – Liberálně-konzervativní akademie (<http://www.cevro.cz/cs/o-cevro/profil-cevro/>)
- Euportál (<http://www.euportal.cz/Default.aspx>)
- Kulturně-hospodářská revue Fragmenty (<http://www.fragmenty.cz/>)
- Mladí konzervativci (<http://www.konzervativci.cz/kdojsme.php>)
- Občanská demokratická strana (<http://www.ods.cz/>)
- Oficiální stránky Alexandra Vondry (<http://www.alexandrondra.cz>)
- Oficiální stránky Jana Zahradila (<http://zahradil.eu/cze/rubrika.php?ID=3>)
- Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR (<http://www.psp.cz>)
- Projekt eStat.cz (<http://www.estat.cz/>)
- Senát Parlamentu ČR (<http://www.senat.cz/>)

Rozhovory

- vedené autorkou práce

- Petr DUCHOŇ, europoslanec za ODS, v Praze dne 2. března 2009.
- Hynek FAJMON, europoslanec za ODS, elektronické zodpovězení otázek, 9. března 2009.
- Jaroslav KUBERA, senátor PČR za ODS, v Teplicích dne 13. března 2009.
- Marek LOUŽEK, analytik Centra pro ekonomiku a politiku, v Praze dne 16. února 2009.
- Lukáš PETŘÍK, předseda Mladé pravice, v Praze dne 25. února 2009.
- Juraj RANINEC, poslanec PČR za ODS, v Praze dne 18. března 2009
- Jan SCHWIPPEL, poslanec PČR za ODS, v Praze dne 18. března 2009
- Tomáš VANĚK, místopředseda Oblastního sdružení ODS Praha-Západ, v Praze dne 18. února 2009.

Tento výstup vznikl za podpory Univerzity Karlovy v Praze, Filozofické fakulty z prostředků specifického výzkumu na rok 2009, číslo projektu GRANTY/2009/224126.